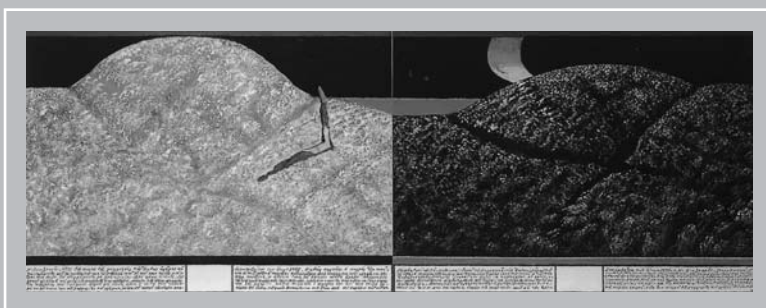

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΖΩΗΣ

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ

Τι έπαιξα στο Λαύριο

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα τραγούδι με σύγχρονο κοινωνικό προβληματισμό. Να σχολιάσουν το περιεχόμενό του αλλά και τη σχέση του καλλιτέχνη με το κοινό του.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η υποβαθμισμένη περιοχή του Λαυρίου

Η ευθύνη του καλλιτέχνη απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα

Η αμήχανη σιωπή του τραγουδοποιού

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το κείμενο αυτό αναδεικνύει άμεσα τους εκπαιδευτικούς στόχους τόσο της απολαυστικής διδασκαλίας στο μάθημα της λογοτεχνίας όσο και της κοινωνικής ευαισθητοποίησης και συναισθηματικής συμμετοχής των μαθητών. Επιλέγοντας να μην ονομάσει ούτε να αναφερθεί ειδικά στα διάφορα προβλήματα που θίγει, το τραγούδι του Σαββόπουλου προσφέρεται για ελεύθερη πραγμάτευση και ενεργοποίηση των μαθητών, οι οποίοι προσδοκούμε ότι, ξεκινώντας από τη διαθεματική δραστηριότητα, θα εντοπίσουν εύκολα τόσο τα προβλήματα των κατοίκων του Λαυρίου (υποβαθμισμένη πόλη, αυξημένη ανεργία κ.ά.) όσο και την αμήχανη σιωπή, αλλά και το αίσθημα κοινωνικής συνενοχής που εκφράζει ο Σαββόπουλος. Μπορεί επίσης να σχολιαστεί ο διαφορετικός τρόπος που αντιλαμβάνονται ή αντιμετωπίζουν τα προβλήματα τα παιδιά και οι μεγάλοι. Ο φόβος που νιώθουν οι μεγάλοι εξαιτίας της επίγνωσης των προβλημάτων είναι ορατός, αλλά δεν μπορεί να δικαιολογηθεί πλήρως μπροστά στα ερευνητικά βλέμματα των παιδιών. Οι μεγάλοι αισθάνονται ότι ζουν «μέσα σε ένα όνειρο που τρίζει», νιώθουν δηλαδή να τους βαραινεί τόσο το συλλογικό αίσθημα ανασφάλειας όσο και οι προσωπικές τους ευθύνες απέναντι στους νεότερους που εξαρτώνται από αυτούς και, με την ύπαρξή τους, ορίζουν το χρόνο δικαιώνοντας το βαθύτερο νόημα της ζωής («ο χρόνος ο αληθινός»).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Μανόλης Αναγνωστάκης, «Στο παιδί μου», στα Κ.Ν.Λ. της Γ' Γυμνασίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Καράμπελας Δημήτρης, *Διονύσης Σαββόπουλος*, Μεταίχμιο 2003.

Σαββόπουλος, Δέκα χρόνια κομμάτια [Συνεντεύξεις], Κακουλίδης 1982.

ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Δείτε το ντοκιμαντέρ *Αγέλαστος πέτρα* (2001) του Φίλιππου Κουτσαυτή, το οποίο παρακολουθεί τον αστικό και κοινωνικό μετασχηματισμό της Ελευσίνας και συζητήστε για τις υποβαθμισμένες περιοχές και τις δυνατότητες οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής τους ανάδειξης.

ΠΗΓΗ

Δ. Σαββόπουλος (1944), *Η σούμα, 1963-2003*, Ιανός 2003, σ. 245.

ΜΑΡΙΑ ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ

Στην εποχή του τσιμέντου και της πολυκατοικίας

ΣΤΟΧΟΣ

Να απολαύσουν οι μαθητές την άμεση και ζωντανή γραφή της Ιορδανίδου, η οποία αναπαριστά εδώ προβλήματα του αστικού τρόπου ζωής.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η ζωή, οι άνθρωποι και τα διαμερίσματα σε μια σύγχρονη τσιμεντούπολη
Προβλήματα από τη συγκατοίκηση πολλών οικογενειών στις σύγχρονες πολυκατοικίες
Εργαζόμενες μητέρες με παιδιά. Οι δυσκολίες στην ανατροφή και στη διαπαιδαγώγηση

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το απόσπασμα προέρχεται από το μυθιστόρημα *Η αυλή μας* της Ιορδανίδου, στο οποίο η συγγραφέας περιγράφει σκηνές από τη ζωή στη σύγχρονη τσιμεντούπολη. Το κείμενο είναι απολύτως προσπελάσιμο από τους μαθητές, δεν παρουσιάζει νοηματικές δυσκολίες και προσφέρεται ιδιαίτερα για ελεύθερη συζήτηση μέσα στην τάξη, η οποία μπορεί να εστιαστεί στα παρακάτω θέματα: κατασκευή των διαμερισμάτων και ομοιόμορφος τρόπος ζωής των ενοίκων· οι κάτοικοι, και κυρίως η νοικοκυρά, έχασε το δικαίωμα να δημιουργήσει τη γωνιά της (αξίζει να σχολιαστεί ότι η Ιορδανίδου προέρχεται από την Κωνσταντινούπολη, όπου η νοικοκυρά του σπιτιού είναι η αδιαφιλονίκητη «βασιλίσα» του οίκου της). Αυτή η ισοπεδωτική ομοιομορφία, σε συνδυασμό και με το φόβο, που εμπνέει η ανωνυμία της συγκατοίκησης στην πολυκατοικία, οδηγούν τους ανθρώπους στην αποξένωση και στην εσωστρέφεια. Οι Έλληνες «έχασαν τη ρωμιοσύνη τους», δηλαδή τις παραδοσιακές αρετές της φιλίας, της φιλοξενίας, της ευγένειας, της αλληλεγγύης. Η Ιορδανίδου αναφέρεται κυρίως σε μερικά χαρακτηριστικά προβλήματα της ζωής στις πολυκατοικίες, όπως

η ενόχληση από τους θορύβους και τις συζητήσεις στα διπλανά διαμερίσματα. Η προσωπική ζωή των ενοίκων συχνά απασχολεί και το γείτονα, ο οποίος κατά κάποιο τρόπο παρακολουθεί ή συμπάσχει άθελά του. Στο τελευταίο μέρος του αποσπάσματος η αφηγήτρια αναφέρεται στο διπλάνο διαμέρισμα, όπου ζει ένα εργαζόμενο ζευγάρι με τη μικρή του κόρη. Η υστερική συμπεριφορά της μητέρας και οι νευρικές αντιδράσεις του παιδιού προβληματίζουν έντονα την αφηγήτρια, η οποία παρεμβαίνει δυναμικά για να προστατέψει το παιδί από τη βιαιότητα της μητέρας. Η φράση «έχουν την αξιοπρέπειά τους και τα παιδιά» συνοψίζει τις θέσεις της Ιορδανίδου για τα δικαιώματα και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Ως προς τη μορφή, μπορεί να επισημανθεί η εναλλαγή αφηγηματικών και διαλογικών μερών, η αμεσότητα του προφορικού λόγου και η χρήση καθημερινού λεξιλογίου. Η παράγραφος που αρχίζει με τη φράση «Αλλάζουν οι καιροί, αλλάζουν και οι άνθρωποι», προσφέρεται ιδιαίτερα για να κατανοήσουν οι μαθητές τη δομή της παραγράφου (θεματική πρόταση – σχόλια – κατακλείδα).

ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Αν ζείτε σε πολυκατοικία, πάρτε συνέντευξη από τους ενοίκους, για να καταγράψετε τα προβλήματα που προκύπτουν από τη συγκατοίκηση πολλών οικογενειών. Αν μένετε σε μονοκατοικία, γράψτε ποια πλεονεκτήματα αλλά και ποια μειονεκτήματα έχει η έλλειψη συγκατοίκων.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Νίκος Χουλιαράς, «Οι φίλοι μου στην πόλη», *Στο σπίτι του εχθρού μου*, Νεφέλη 1995, σ. 65-68.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αφρουδάκης Άγγελος, *Η μεσοπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 4, Σοκόλης 1996, σ. 82-125.

ΠΗΓΗ

Μαρία Ιορδανίδου (1897-1988), *Η αυλή μας* (1981), Βιβλιοπωλείον της Εστίας 2003¹⁸, σ. 11-15.

ΜΕΝΗΣ ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΕΑΣ

Γραφείον ευρέσεως εργασίας

ΣΤΟΧΟΣ

Να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με καιρία κοινωνικά προβλήματα: τη δυσκολία που έχουν οι νέοι να βρουν εργασία, την ανεργία και την αδυναμία πλήρους κοινωνικής ένταξης.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

**Η ανάγκη των νέων να βρουν εργασία και να πετύχουν πλήρη κοινωνική ένταξη
Ο απρόσωπος χαρακτήρας της υπαλληλικής ζωής**

Προβλήματα προσαρμογής, αποφυγή των κοινωνικών συμβάσεων και αυθόρμητες νεανικές αντιδράσεις

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Από τους αντιπροσωπευτικότερους πεζογράφους της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς, ο Μένης Κουμανταρέας εισήγαγε μια ενδιαφέρουσα ρεαλιστική οπτική, με αντικείμενο την τρέχουσα κοινωνική ζωή και τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι νέοι της εποχής του. Η πρώτη συλλογή διηγημάτων του *Τα μηχανάκια* επικεντρώνεται στις αρνητικές συνθήκες ζωής και στα, κοινωνικά και ιδεολογικά, αδιέξοδα των νέων στην Αθήνα της δεκαετίας του 1950. Τα αδιέξοδα αυτά οδηγούν τις περισσότερες φορές τους ήρωές του σε κοινωνική απομόνωση, υπαρξιακή αποξένωση, παθητικότητα και εξάρτηση από τις μηχανές. Στο απόσπασμα ο Αναστάσης Ξυπνά με ασυνήθιστα καλή διάθεση και αποφασιστικότητα. Έχει αποφασίσει να δουλέψει και να αναλάβει ενεργό κοινωνικό ρόλο. Όπως και τα περισσότερα λογοτεχνικά πρόσωπα του Κουμανταρέα, ο Αναστάσης είναι ένας νέος που προέρχεται από τα λαϊκά κοινωνικά στρώματα της πόλης, ο οποίος, σε κάποια φάση της ζωής του, προσπαθεί να εναρμονιστεί με τον αστικό τρόπο ζωής. Η ατμόσφαιρα όμως στο Γραφείο Ευρέσεως Εργασίας, όπου απευθύνθηκε ο Αναστάσης, είναι πνιγηρή και αποκαρδιωτική. Τόσο τα αντικειμενικά προβλήματα της εποχής, η οικονομική καχεξία και η αυξημένη ανεργία, που ώθησε πολλούς νέους στη μετανάστευση, όσο και η δυσάρεστη αντιμετώπιση της υπαλλήλου, δημιουργούν ασφυκτικό κλοιό γύρω από το νέο, ο οποίος καταλαμβάνεται από πανικό και αντιδρά σπασμωδικά, εγκαταλείποντας αμέσως το γραφείο μέσω του οποίου πίστευε ότι θα εξασφάλιζε εργασία και θα βελτίωνε την κοινωνική θέση του.

Στην προσέγγιση αυτού του κειμένου θα πρέπει να δοθούν στους μαθητές τα κατάλληλα ερεθίσματα ώστε να προβληματιστούν γύρω από την ψυχολογία και την κοινωνική στάση του Αναστάση, με σκοπό αφενός να αντιληφθούν τη δύσκολη θέση στην οποία βρέθηκε και αφετέρου να προτείνουν άλλους τρόπους αντιμετώπισης, πέραν της παθητικότητας και της άρνησης, στο κοινωνικό πρόβλημα της ανεργίας, που απασχολεί έντονα και τη δική μας εποχή. Ο καθηγητής θα πρέπει επίσης να σχολιάσει αρκετά στοιχεία της θεματικής και της λογοτεχνικής γραφής που εισάγει ο Κουμανταρέας: την εικόνα των νέων, το αστικό περιβάλλον, τη ρεαλιστική, με μεγάλο βαθμό προφορικότητας, γλώσσα. Το κείμενο εμπλουτίζεται επίσης με παρομοιώσεις που αντλούνται κατά κύριο λόγο από την αστική καθημερινότητα της μεταπολεμικής εποχής, όπως π.χ. η μοντερνιστική εικόνα των «σκουπιδιάρηδων αγγέλων» που δροσίζουν το πρόσωπο της πολιτείας.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Σχολιάστε το περιστατικό με το παιδί και τον εισπράκτορα.
2. Γιατί ο Αναστάσης έφυγε τόσο απότομα από το Γραφείο Εργασίας;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Αντώνης Σαμαράκης, «Ζητείται ελπίς», στα Κ.Ν.Α. της Γ' Γυμνασίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βαρίκας Βάσος, *Συγγραφείς και κείμενα*, τόμ. 1, Ερμής 1975, σ. 81-82.
Η λέξη, τχ. 54, 1986 (με κείμενα των Σπ. Τσακνιά, Λ. Πάλμερ κ.ά).
Καρβέλης Τάκης, *Η μεταπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 4, Σοκόλης 1989, σ. 268-343.
Κοτζιάς Αλέξανδρος, *Μεταπολεμικοί πεζογράφοι*, Κέδρος 1982, σ. 251-264.
Ραντόπουλος Δημήτρης, [Βιβλιοκρισία], *Επιθεώρηση Τέχνης*, τχ. 96, 1962, σ. 774-776.
Σαχίνης Απόστολος, *Μεσοπολεμικοί και μεταπολεμικοί πεζογράφοι*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1985, σ. 141-145.

ΠΗΓΗ

Μένης Κουμανταρέας (1931), *Τα μηχανάκια* (1962), Κέδρος 1999¹², σ. 35-39.

ΤΑΣΟΣ ΚΑΛΟΥΤΣΑΣ

Με το λεωφορείο

ΣΤΟΧΟΙ

Να ευαισθητοποιηθούν οι μαθητές απέναντι στη σύγχρονη πραγματικότητα των προσφύγων και των οικονομικών μεταναστών, προσεγγίζοντας την ιδιαίτερη περίπτωση των Ελληνοποντίων.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η ταυτότητα του αφηγητή και η επιστροφή του με το λεωφορείο

Η κοινωνική σύνθεση των επιβατών και η γενική αίσθηση μέσα στο λεωφορείο

Εκδηλώσεις κοινωνικού ρατσισμού (αρνητική πλευρά του φαινομένου)

Η κοινωνική φυσιογνωμία των προσφύγων και η θέση τους μέσα στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα (θετική πλευρά του φαινομένου)

Η ανθρώπινη διάσταση του προβλήματος της προσφυγιάς και της κοινωνικής περιθωριοποίησης

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το διήγημα προσφέρεται για συζήτηση με τους μαθητές σχετικά με τη σύγχρονη αντιμετώπιση των προσφύγων, τις δυσκολίες κοινωνικής τους ένταξης και τις

εκδηλώσεις ρατσισμού. Οι πρόσφυγες εδώ είναι ομοεθνείς (Ελληνοπόντιοι), οπότε η συζήτηση δε θα συμπεριλάβει το φαινόμενο της ξενοφοβίας που, επίσης, διογκώνεται στην εποχή μας. Οι μαθητές είναι καλό εξαρχής να κατανοήσουν την ιδιόμορφη περίπτωση της προσφυγιάς που περιγράφεται στο διήγημα: οι Ελληνοπόντιοι που εγκαταστάθηκαν στα υποβαθμισμένα παράκτια προάστια της Θεσσαλονίκης αποτελούν έναν «καινούριο κόσμο», τη «νέα φτωχολογιά», όπως παρατηρεί ο συγγραφέας, για τη σημερινή, ευημερούσα, όψη της πόλης. Οι άνθρωποι αυτοί εκπατρίστηκαν αφενός εξ ανάγκης από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (οικονομική μετανάστευση), επαναπατρίστηκαν αφετέρου στην Ελλάδα ως ομογενείς της διασποράς, διαθέτουν επομένως μια ατομική και μια συλλογική ταυτότητα που μπορεί να τους εξασφαλίσει σχετικά ομαλή ένταξη στην ελληνική κοινωνία.

Το αστικό λεωφορείο της γραμμής, που επιλέγει ο συγγραφέας τόσο ως χώρο παρατήρησης της κοινωνικής ψυχολογίας όσο και ως μέσο προβληματισμού σχετικά με την υπάρχουσα κατάσταση και τις διαφαινόμενες κοινωνικές μεταβολές, δίνει στον αφηγητή μια καλή ευκαιρία για ρεαλιστική αποτύπωση της κατάστασης. Αξιοπρόσεκτη, αλλά αρκετά αναληθοφανής, είναι η επιλογή του προσώπου του αφηγητή: ο κύριος Μ. είναι αστυνομικός διευθυντής των ΜΑΤ, των ειδικά εκπαιδευμένων αστυνομικών δυνάμεων, που συνδέονται κυρίως με τη χρήση βίας, καθώς αποστολή τους είναι η αποκατάσταση της τάξης. Η επιλογή αυτού του δημόσιου προσώπου, σε ανεξάρτητο ρόλο από την επαγγελματική του ιδιότητα (με το αιτιολογικό ότι βρίσκεται σε καλοκαιρινή άδεια, ο αστυνομικός έχει το προφίλ ενός συνηθισμένου μεσοαστού), είναι πολλαπλά σημαίνουσα, καθώς ο συγγραφέας με ποικίλους (και όχι πάντα πειστικούς) τρόπους θέτει τον αφηγητή του μπροστά στην ανθρωπινή διάσταση του προβλήματος, τον προβληματίζει θετικά και προσδιορίζει γενικότερα την καλοπροαίρετη και αισιόδοξη στάση του. Ο αφηγητής παρουσιάζει με χιούμορ την επιβίβαση και τη διαδρομή του με το μέσο μαζικής μεταφοράς, ενώ συγχρόνως η επαφή του με το λαϊκό αυτό κόσμο αποτελεί γι' αυτόν μια σπάνια ευκαιρία για υποκειμενική παρατήρηση. Έτσι μεγάλο μέρος του διηγήματος εστιάζεται στην περιγραφή των ανθρώπων και των σκηνών που διαδραματίζονται μέσα στο λεωφορείο ή, στο τέλος, στη συνομιλία με το γέροντα. Το ενδιαμέσο μεγάλο μέρος του διηγήματος («Από πού είχαν ξεφυτρώσει...» ως «...θ' άρχιζε δίαιτα») συγκροτείται από μια σειρά προσωπικούς διαλογισμούς και εσωτερικές σκέψεις του αφηγητή, οι οποίες αφενός μας δίνουν μια ευρύτερη εποπτεία του κοινωνικού φαινομένου, αφετέρου συγκεκριμενοποιούν περισσότερο τις προσωπικές απόψεις και τη στάση ζωής του αφηγητή, ο οποίος διακρίνεται κυρίως για την καλοπροαίρετη, διαλλακτική και αυτοκριτική στάση του απέναντι στις σύγχρονες κοινωνικές εξελίξεις. Η νηφάλια αποτίμηση των πραγμάτων από πλευράς του αφηγητή στηρίζεται εξάλλου, σε μεγάλο βαθμό, στην ιστορική γνώση και στη βαθιά πεποίθηση για τη δημιουργική δύναμη του ελληνισμού, ο οποίος, σε παλαιότερες και δύσκολες εποχές, όχι μόνο κατάφερε να αντέξει τα δεινά της Μικρασιατικής καταστροφής, αλλά

και δικαίωσε την εκτίμηση του Ελευθέριου Βενιζέλου, που χαρακτήρισε τους πρόσφυγες «υπέροχο ανθρώπινο υλικό».

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Δήμητρα Χριστοδούλου, «Για ένα παιδί του κομάτα» στα Κ.Ν.Λ. της Β' Γυμνασίου.
2. Ηλίας Βενέζης, *Γαλήνη* (1939), Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1999³⁵, *Αιολική γη* (1943), Βιβλιοπωλείον της Εστίας 2002⁴⁹.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Μεγάλο μέρος του διηγήματος περιέχει τις εσωτερικές σκέψεις και τους συλλογισμούς του αφηγητή. Εντοπίστε τα σημεία αυτά και γράψτε με δικά σας λόγια τα προβλήματα που τον απασχολούν, όση ώρα επιβαίνει στο λεωφορείο.
2. Ποια σημασία δίνει ο αφηγητής στις έννοιες «αυτός ο καινούριος κόσμος», «η νέα φτωχολογιά», «υπέροχο ανθρώπινο υλικό»;
3. Ποια διάθεση έχει γενικότερα ο αφηγητής απέναντι στους πρόσφυγες; Εντοπίστε στο κείμενο τα σημεία όπου εκφέρει προσωπικές απόψεις για το θέμα και προσπαθήστε να αποδώσετε τον προβληματισμό και τα συναισθήματα του αφηγητή.
4. Τα παραπάνω μυθιστορήματα του Ηλία Βενέζη (παράλληλα κείμενα) πραγματεύονται αντίστοιχα προβλήματα των Ελλήνων προσφύγων μετά τη μικρασιατική καταστροφή. Εξετάστε ποια προβλήματα αντιμετώπισαν εκείνοι οι πρόσφυγες κατά την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα και συγκρίνετε τις δοκιμασίες που έζησαν, με τις δυσκολίες της σημερινής πραγματικότητας, που περιγράφει ο Τ. Καλούτσας.

ΠΗΓΗ

Τάσος Καλούτσας (1948), «Με το λεωφορείο», *Το καινούριο αμάξι*, Νεφέλη 1995, σελ. 224-235.

ΤΙΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ

Ιστορία του λαβύρινθου

ΣΤΟΧΟΣ

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα αρχαίοθεμο ποίημα με σύγχρονες συμβολικές και κοινωνικές προεκτάσεις.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Το αρχαίοθεμο μυθολογικό ποίημα

Ο μυθικός λαβύρινθος και η νεότερη συμβολική σημασία του (μυθικοί και ιστορικοκοινωνικοί μετασχηματισμοί)

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο μύθος του λαβύρινθου έχει την αφετηρία του στα δαιδαλώδη ανάκτορα της Κνωσού, όπου συγκρούστηκε η θετική δράση (Θησέας) με την υποχθόνια δύναμη (Μινώταυρος). Ο Θησέας, με τη βοήθεια του μίτου της Αριάδνης, σύντριψε το θηρίο και τα βάρβαρα έθιμα των ανθρωποθυσιών, συνδέοντας το όνομά του με την κατανίκηση της αγριότητας. Έκτοτε η λέξη λαβύρινθος παραπέμπει σε περιπλεγμένες καταστάσεις, οι οποίες περιορίζουν και παγιδεύουν το άτομο, ελαχιστοποιώντας τα περιθώρια διαφυγής του. Αφού κατανοήσουν το μυθικό και το συμβολικό υπόβαθρο του ποιήματος, οι μαθητές θα κληθούν να εντοπίσουν τις διάφορες όψεις της σημερινής επιβίωσης του μύθου, που αποτελούν το σκηνικό χώρο στο ποίημα του Πατρίκιου: από τα ερείπια, της βάρβαρης και λιγότερο γνωστής πλευράς, του μινωϊκού πολιτισμού ως τα νέα υλικά, θύτες και θύματα, για τις σύγχρονες «σκοτεινές κατασκευές» και «προσομοιώσεις λαβυρίνθων», οι οποίες υποσκάπτουν τη ζωή και οδηγούν σε υπαρξιακά αδιέξοδα τους σημερινούς νέους. Με αυτόν το χειρισμό του ο αρχαίος μύθος εμφανίζει μια ιστορική συνέχεια και αποκτά επικαιρότητα, χάρη στη μυθική μέθοδο με την οποία επεξεργάστηκε και έγραψε το ποίημα ο Πατρίκιος. Η μυθική μέθοδος είναι μια μοντέρνα ποιητική τεχνική που εισήγαγαν οι Αγγλοσάξονες ποιητές Τ. Σ. Έλιοτ και Έζρα Πάουντ, την οποία αξιοποίησε πολύ, σε συνδυασμό με τη σύγχρονή του ιστορική πραγματικότητα, ο Πώργος Σεφέρης σε αρχαιόθεμα ποιήματά του («Μυκήνες», «Σαντορίνη» κ.ά.). Ο Πατρίκιος ανασηματοδοτεί την έννοια του λαβύρινθου στη χαοτική εποχή μας, δείχνοντας παράλληλα τις εξαρτήσεις αυτών των νέων δεδομένων από το «παλιό δράμα», κατά τη σεφερική έκφραση. Ο μεταπολεμικός ποιητής συσχετίζει το λαβύρινθο με τους, πολλούς και μεταμφιεσμένους, κινδύνους που παραμονεύουν πίσω από τις λέξεις, τις εικόνες και τη λάμψη της τεχνοκρατικής εποχής μας. Οι κίνδυνοι αυτοί απειλούν περισσότερο τους νέους, οι οποίοι, με την αυθορμησία που τους διακρίνει, είναι η πιο ευάλωτη κοινωνική ομάδα που, διαχρονικά και συγχρονικά, προσφέρεται βορά στον απειλητικό Μινώταυρο. Οι μαθητές, αφού κατανοήσουν τη λειτουργία της μυθικής μεθόδου, καλό θα ήταν να στρέψουν την προσοχή τους στον ιστορικοκοινωνικά μετασχηματισμένο λαβύρινθο της σημερινής εποχής, ο οποίος, αν και συνδέεται με μυθολογικά σημεία και τέρατα, διαθέτει εντελώς σύγχρονο περίγραμμα και τα δραματικά του πρόσωπα-θύματα συναριθμούνται ανάμεσα στους νέους της εποχής μας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Κώστας Βάρναλης, «Ορέστης» στα Κ.Ν.Α. της Γ' Γυμνασίου.
2. Ζωή Καρέλλη, «Νεότητα δύσκολων χρόνων» [απόσπασμα], *Της μοναξιάς και της έπαρσης* (1951). *Τα ποιήματα*, τόμ. 1, Οι εκδόσεις των φίλων 1973, σ. 210.

*Τι θα κάνουν οι νεώτατοι, οι ωραίοι,
με την τραγική εφηβεία,
ραγισμένο κρύσταλλο της ψυχής,*

*αφανισμένο λουλούδι, άγουρο χαλασμένο καρπό,
κίτρινο της αυγής χρώμα μελαγχολικό;
Αρχίζει μέρα συννεφιασμένη,
μ' αδιέξοδον ουρανό, βαρύ, φορτωμένο
καταιγίδες φανερές κι ύπουλες.*

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Δείτε την κινηματογραφική ταινία του Eric Goustafson *Ο κόσμος της σοφίας* (μεταφορά από το ομώνυμο βιβλίο) και συζητήστε με τους συμμαθητές σας σχετικά με τα ποικίλα ενδιαφέροντα και τις πολλές δυνατότητες που μπορούν να αξιοποιήσουν οι σύγχρονοι νέοι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η λέξη, τχ. 49, 1985.

Μαρωνίτης Δ.Ν., *Ποιητική και πολιτική ηθική*, Κέδρος 1976.

ΠΗΓΗ

Τίτος Πατριόκιος (1928), «Ιστορία του λαβύρινθου», *Η πύλη των λεόντων*, Διάττων 2002, σ. 67.

ΕΝΤΙΤΑ ΜΟΡΡΙΣ

Τα λουλούδια της Χιροσίμα

ΣΤΟΧΟΙ

Να ενημερωθούν οι μαθητές για το πυρηνικό ολοκαύτωμα της Χιροσίμα και για τις ανεξέλεγκτες συνέπειες που έχει η πυρηνική ακτινοβολία στα έμβια όντα. Να προβληματιστούν για τις καταστροφικές συνέπειες του πολέμου και να συνειδητοποιήσουν ότι κάθε άνθρωπος οφείλει να αγωνίζεται για την ειρήνη στη γη.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Οι καταστροφικές συνέπειες της ατομικής βόμβας

Ο ανθρώπινος πόνος: νεκροί, τραυματίες και επιζώντες

Τα ανθρώπινα συναισθήματα και η σημασία της ιστορικής μνήμης

Το ιστορικό γεγονός ως παράδειγμα προς αποφυγή

Η ηθική υποχρέωση κάθε ανθρώπου να προασπίζει την ειρήνη

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το απόσπασμα είναι εύληπτο, αρκεί οι μαθητές να συνδέσουν τα πρόσωπα με την

ιστορική περιπέτεια της Ιαπωνίας και να παρακολουθήσουν πιο στενά την οικογενειακή τους δοκιμασία. Χωρίζεται σε τρεις αφηγηματικές σκηνές οι οποίες κατά σειρά διαδραματίζονται: στο νοσοκομειακό θάλαμο όπου νοσηλεύεται ο άντρας της Πιούκα, Φούμιο· στο γραφείο του γιατρού Ντομότο· στο δρόμο. Το πρώτο μισό διαδραματίζεται μέσα στο νοσοκομείο, όπου φθίνουν καθημερινά τα ανθρώπινα θύματα πλάι στα φρικτά παραμορφωμένα πειραματόζωα των γιατρών, που μελετούν την επίδραση της ραδιενέργειας. Ο Φούμιο αργοπεθαίνει στο νοσοκομείο, η γυναίκα του Πιούκα προσπαθεί να παραμείνει ψύχραιμη, αντλώντας δύναμη από την ιστορική δοκιμασία και τις ευθύνες που έχει απέναντι στα, νεκρά και ζωντανά, πρόσωπα της οικογένειας και, πιο πολύ, στη μικρή της αδερφή Οχάτσου, η οποία δεν μπορεί να ξεπεράσει τα ψυχικά της τραύματα από τις μνήμες του ολοκαυτώματος. Ο Σαμ-σαν ήταν ένας ανυποψίαστος Αμερικανός, αλλά η επίσκεψή του στη Χιροσίμα τον έφερε αντιμέτωπο με την καταστροφή, τον προβλημάτισε και τον ευαισθητοποίησε.

Το δεύτερο μισό του κειμένου εκτυλίσσεται στο δρόμο. Η Οχάτσου φεύγει ταραγμένη από το νοσοκομείο και πηγαίνει στη δουλειά της. Η Πιούκα και ο Σαμ κατεβαίνουν στην όχθη του ποταμού, όπου το βλέμμα του Σαμ εντοπίζει τα λουλούδια που αφήνει κάθε πρωί η Οχάτσου εις μνήμην της μητέρας της και των άλλων θυμάτων της τραγωδίας. Αν και η Πιούκα δεν επιθυμεί να μιλήσει για το θέμα με τον Αμερικανό, ξεπερνά την αμηχανία της και του εξιστορεί την περιπέτεια της οικογένειάς τους και τις τελευταίες στιγμές της μητέρας. Η συγκινημένη της αφήγηση έχει σπαρακτικό τόνο και είναι στο μεγαλύτερό της μέρος αυτοαναφορική. Λίγο την ενδιαφέρουν δηλαδή οι αντιδράσεις του συνομιλητή της, καθώς σε όλη τη διάρκεια της συνομιλίας τους την απασχολεί περισσότερο η νοερή ανάκληση της χαμένης μητέρας, η ευθεία αναφορά προς την οποία δίνει τον τόνο στην αφήγηση, όπως γίνεται πλήρως αντιληπτό στον τελικό μονόλογο της Πιούκα, που επισφραγίζεται με τον όρκο της: να αφιερωθεί στον αγώνα για την ειρήνη, ώστε όλοι οι επιζώντες να συντηρήσουν τη μνήμη της φρικιαστικής καταστροφής και να αποφύγει η ανθρωπότητα ανάλογο μελλοντικό κίνδυνο. Συγχρόνως, η τρυφερή αφοσίωση της κόρης προς τη μητέρα εγείρει εναγώνια ερωτηματικά: αποτελεί αυτή η στάση την ηθική δικαίωση των νεκρών· μπορεί να λειτουργήσει παραμυθητικά για τους αθώους που γνώρισαν τη φρικαλεότητα και σφράγισε την ύπαρξή τους το οδυνηρό βίωμα των επιζώντων;

Η στωική αντιμετώπιση, η ήρεμη αποφασιστικότητα και ο σιωπηλός πόνος της αφηγήτριας Πιούκα θα ήταν καλό να αντιπαρατεθούν με άλλες αντιδράσεις ατόμων ή κοινωνικών ομάδων που διαμαρτυρήθηκαν για τον ατομικό πόλεμο. Ενδεικτικά αναφέρουμε το παράλληλο κείμενο του Νικηφόρου Βρεττάκου, ο οποίος ταυτίζεται στο κείμενό του με τα θύματα της Χιροσίμα και καυτηριάζει την ενοχή του Αμερικανού πιλότου που έριξε από το αεροπλάνο του την καταστροφική βόμβα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Νικηφόρος Βρεττάκος, «Στον Ρόμπερτ Οπενχάιμερ» (1954) [απόσπασμα], *Τα ποιήματα*, τόμ. 1, Τρία φύλλα 1981, σ. 232.

*Προσέξτε με, όχι, είμαι αυτός που επέζησε, φίλε Οπενχάιμερ!
Τα χείλη μου και τα πόδια μου τα 'χω ξεθάψει απ' τη Χιροσίμα.
Τα χείλη μου γίνηκαν σκόνη και πέσανε.
Μόνο το στόμα μου έμεινε ν' ανοιγοκλείνει.
Τ' άσπρο μου σαν ασβεστωμένο πρόσωπο,
δε μπορεί πια να κλάψει, να γελάσει, να 'χει ένα όνομα.
Δεν μπορεί πια Ρόμπερτ! Κοίταξέ με καλύτερα.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια πρόσωπα εμφανίζονται στο απόσπασμα, ποια ιδιότητα και ποιος ρόλος αντιστοιχεί στο καθένα από αυτά;
2. Παρακολουθήστε και καταγράψτε αναλυτικά τις αντιδράσεις της Οχάτσου. Πώς δικαιολογείται η ψυχική της αναστάτωση;
3. Πώς αντιμετώπισε η οικογένεια της Πούκα τη δοκιμασία; Ποιοι κατάφεραν να επιζήσουν και πώς αντιμετωπίζουν τα δραματικά βιώματα της καταστροφής;
4. Το μυθιστόρημα της Εντίτα Μόρρις έχει επιλεγεί για τις σχολικές βιβλιοθήκες. Αν το βρείτε, διαβάστε το και εξηγήστε γιατί αυτό το βιβλίο παραμένει επίκαιρο και αξιανάγνωστο στην εποχή μας.

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Δείτε την κινηματογραφική ταινία *Χιροσίμα αγάπη μου* του Αλαίν Ρενέ και συζητήστε γενικότερα για τις αρνητικές επιπτώσεις που έχει η χρήση της πυρηνικής ενέργειας.
2. Στο ειδικό αφιέρωμα του περιοδικού *Το Δέντρο*, τχ. 53-54, 1990, σ. 130-133, για τη σχέση του συγγραφέα με την πόλη, περιλαμβάνεται ένα ενδιαφέρον κείμενο του Νίκου Κάσδαγλη, ο οποίος περιηγείται στην Πλατεία Ειρήνης στη Χιροσίμα. Εξετάστε πώς αντιμετωπίζει ο συγγραφέας τις ιστορικές μνήμες της πόλης.

ΠΗΓΗ

Εντίτα Μόρρις, *Τα λουλούδια της Χιροσίμα*, μτφρ. Νικηφόρος Βρεττάκος, Θεμέλιο 1994, σ. 125-129.

ΤΟΛΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

Όταν πεθαίνει ένα παιδί

ΣΤΟΧΟΣ

Να ευαισθητοποιηθούν οι μαθητές για το υπαρκτό πρόβλημα της πείνας.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Το πρόβλημα της πείνας και οι θάνατοι των παιδιών

Η άνιση κατανομή του πλούτου και ο τραυματισμένος ανθρωπισμός της σύγχρονης εποχής

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο ελεγειακός τόνος σε συνδυασμό με τις λυρικές πένθιμες εικόνες αποδίδουν το στοχαστικό πνεύμα αλλά και την επικριτική διάθεση του ποιήματος απέναντι στο υπαρκτό πρόβλημα της πείνας. Αυτός ο κοινωνικός προβληματισμός, τα θέματα και η ποιητική γλώσσα αποτελούν αντιπροσωπευτικά γνωρίσματα της ποίησης του Τόλη Νικηφόρου. Η εναρκτήρια στροφή διαφοροποιείται αισθητά από το υπόλοιπο ποίημα, καθώς τόσο γλωσσικά (με την επιλογή εξεζητημένων λέξεων που αναφέρονται πλαγίως ή επικαλύπτουν το πρόβλημα) όσο και ιδεολογικά δεν κρύβει την ειρωνική και αιχμηρή της διάθεση απέναντι στους ισχυρούς των δυτικών κοινωνιών, που ευθύνονται για τη μεγάλη κοινωνική ανισότητα, αλλά και σε όσους περιορίζονται στα λόγια και στον οίκτο ή αποστασιοποιούνται («όπως θα τόνιζε και κάποιος διανοητής») απέναντι στους ανθρώπους που λιμοκτονούν. Η δεύτερη στροφή έχει περισσότερο ρεαλιστικό χαρακτήρα, σχεδόν απεικονίζει την εικόνα του καταδικασμένου σε θάνατο παιδιού, και εισάγει την έννοια της κοινωνικής ευθύνης, υπενθυμίζοντας τη συχνότητα και την (συμβολική) εγγύτητα των θανάτων («κάθε δευτερόλεπτο/στο κατώφλι του σπιτιού μου»). Η ειρωνεία των καταστάσεων παραμένει και δηλώνεται με το στίχο «σε χώρες που ονομάζονται εξωτικές». Το υπόλοιπο ποίημα έχει λυρική μελαγχολική διάθεση, η οποία συνδυάζεται με τον ηθικό αποτροπιασμό μπροστά στη μοιραία επανάληψη των τραγικών συμβάντων, που αναδεικνύουν τις τρομαχτικές διαστάσεις του προβλήματος, αλλά και με το έλλειμμα ανθρωπισμού και πολιτισμού, που χαρακτηρίζει την υλικοτεχνικά προηγμένη εποχή μας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Βισουάβα Σιμπόρσκα, «Στη δύση του αιώνα», μτφρ. Βασίλης Καραβίτης, *Μια ποιητική διαδρομή*, Σοκόλης 2003, σ. 121-122.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ζήρας Αλέξης, *Η δεύτερη μεταπολεμική γενιά*, Σοκόλης 2002, σ. 576-583.

ΠΗΓΗ

Τόλης Νικηφόρου (1938), «Όταν πεθαίνει ένα παιδί», *Την κοκκινόμαυρη ανεμίζοντας της ουτοπίας* (1997). *Ποήματα 1966-2002*, Νέα Πορεία, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 230.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΚΑΝΑΣ**Στα καμένα****ΣΤΟΧΟΙ**

Να διαβάσουν και να τραγουδήσουν οι μαθητές στίχους, πάντα επίκαιρους, για το σεβασμό και την υπεράσπιση της φύσης. Να προβληματιστούν για διάφορα αρνητικά συμπτώματα της εποχής μας που δημιουργεί ο αστικός τρόπος ζωής, και να αναζητήσουν διεξόδους από την κρίση.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ο κίνδυνος των πυρκαγιών και οι αρνητικές συνέπειες από την έλλειψη πράσινου και χώρων αναψυχής, στο φυσικό και στο κοινωνικό περιβάλλον

Η κοινωνική αποξένωση και η απομόνωση του αστού στον ιδιωτικό του χώρο και στην εικονική πραγματικότητα που δημιουργεί η τηλεόραση

Τρόποι αντίστασης και διαφυγής από την παθητικότητα και την κοινωνική απαξίωση που μαστίζει την εποχή μας

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Καλό θα ήταν να ξεκινήσουμε τη διδασκαλία με την ακρόαση του τραγουδιού, ώστε να αξιοποιήσουμε την αποδεδειγμένα θετική ανταπόκριση των μαθητών στα μουσικά ερεθίσματα. Η συναισθηματική ανταπόκριση των μαθητών σ' αυτούς τους στίχους θα δημιουργήσει ερωτηματικά, προτάσεις και ζωηρό διάλογο. Ο διάλογος αυτός καλό θα ήταν να ξεκινήσει από το συνδυασμό του δεύτερου ενικού και πρώτου πληθυντικού προσώπου στο τραγούδι («Ελα να πάμε») και της προσωπικής στάσης που εκδηλώνει ο ποιητής. Τα αφηγηματικά αυτά χαρακτηριστικά μπορούν να σχολιαστούν σε σχέση με τα παραδοσιακά στιχουργικά μέσα (ομοιοκαταληξία, ρυθμός, γλώσσα, εικόνες) που χρησιμοποιεί ο ποιητής, τα οποία είναι γενικά παραδεκτό ότι έχουν μεγάλη ανταπόκριση στο κοινό κάθε εποχής. Οι μαθητές αξίζει να εστιάσουν το ενδιαφέρον τους στα κοινωνικά προβλήματα που, με ανάλαφρο αλλά καίριο τρόπο, θίγει ο Γκανάς, καταγράφοντας τις αρνητικές συνέπειες του κάθε προβλήματος στη δική τους, ατομική και κοινωνική ζωή. Μεγάλο ενδιαφέρον έχει

επίσης να ελέγξουμε τις αντιδράσεις των μαθητών μας απέναντι στον εναλλακτικό τρόπο ζωής που προτείνει ο ποιητής και ειδικότερα απέναντι σε αγαπητά τους «επικοινωνιακά» μέσα, όπως η τηλεόραση. Έχει σημασία οι μαθητές να προσδιορίσουν με ακρίβεια τις θέσεις και την πρόταση του ποιητή (άρνηση της κοινωνικής απομόνωσης και παθητικότητας· αναθεώρηση του αστικού τρόπου ζωής και καταπολέμηση της εσωστρέφειας· ανασύνταξη των κοινωνικών δυνάμεων, με σκοπό την υπεράσπιση της φύσης, των ανθρώπινων δικαιωμάτων και των κοινωνικών αξιών) και να τοποθετηθούν απέναντι σε αυτά τα ζωτικής σημασίας προβλήματα, με λόγια και με έργα.

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Συγκεντρώστε τραγούδια με επίκαιρο κοινωνικό προβληματισμό γύρω από προβλήματα της καθημερινής μας ζωής, και ακούστε τα στο μάθημα της Μουσικής.
2. Περισσότερες πληροφορίες για τα δάση θα βρείτε στην ιστοσελίδα <http://www.forestinfo.org>.

ΠΗΓΗ

Μιχάλης Γκανάς (1944), «Στα καμένα», *Στίχοι*, Μελάνι 2002, σ. 29-30.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

1. Ιστορική-κοινωνική προσέγγιση

Με αφορμή τις διάφορες ιστορικές συγκυρίες στις οποίες αναφέρονται τα κείμενα της ενότητας, μπορεί να εξεταστεί η σύνδεση της λογοτεχνίας με την εποχή και τα σύγχρονά της προβλήματα (πυρηνικός πόλεμος, πείνα, ανεργία, μόλυνση και καταστροφή του περιβάλλοντος, άγχος και ψυχολογική πίεση κ.ά). Καλό θα ήταν μάλιστα να γίνει συσχετισμός των προβλημάτων αυτών με τις ευρύτερες κοινωνικές τους συνέπειες, πολλές από τις οποίες βιώνουμε καθημερινά στη σημερινή εποχή.

2. Κριτική στάση-Έρευνα

Οι μαθητές θα πρέπει να προβληματιστούν, εξετάζοντας τους ποικίλους λόγους που οδήγησαν παλαιότερα, και εξακολουθούν να οδηγούν σήμερα, στη γένεση των αρνητικών φαινομένων που θίγουν τα κείμενα. Μπορούν, π.χ., να ερευνήσουν πώς επιδρά το υποβαθμισμένο (φυσικό, κοινωνικό, εργασιακό) περιβάλλον μιας περιοχής στη ζωή των κατοίκων της ή να μελετήσουν ειδικότερα τις διαστάσεις που έχει λάβει το πρόβλημα της παιδικής θνησιμότητας στις υπανάπτυκτες χώρες του πλανήτη κ.ά.

3. Ενεργοποίηση των μαθητών γύρω από τις ευρύτερες δραστηριότητες

Ο καθηγητής, ανάλογα με τη φυσιογνωμία, τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και τις ευαισθησίες των μαθητών, μπορεί να οργανώσει την τάξη, τα τμήματα ή και ολόκληρη τη σχολική μονάδα (σε μικρά σχολεία) σε ευρύτερες δραστηριότητες. Δυο από τις πιο ενδιαφέρουσες, και σχετικά εύκολα υλοποιήσιμες, δραστηριότητες είναι η παρακολούθηση του ντοκιμαντέρ του Φίλιππου Κουτσαυτή συγκριτικά με το ποίημα του Διονύση Σαββόπουλου, και η συγκέντρωση-ακρόαση τραγουδιών με επίκαιρο κοινωνικό προβληματισμό, συγκριτικά με τα ποιήματα-τραγούδια του Σαββόπουλου και του Μιχάλη Γκανά.

4. Συνδυαστική ανάγνωση

Ο καθηγητής μπορεί να επιδώξει συγκριτική ανάγνωση με κείμενα άλλων ενοτήτων που περιέχουν συναφή κοινωνικό προβληματισμό. Το διήγημα του Τάσου Καλούτσα μπορεί να συνεξεταστεί με κείμενα από τις ενότητες «Παλαιότερες μορφές ζωής», «Η αποδημία – Ο καημός της ξενιτιάς...» και «Η βιοπάλη – Το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου» (Ξανθόπουλος, Χατζής, Βαλτινός, Ζέη, Αλεξίου, Χριστοδούλου κ.ά.), με άξονα τα βιώματα και τις δύσκολες συνθήκες προσαρμογής του μετανάστη στη νέα του ζωή.

5. Παράλληλα κείμενα

Τα προτεινόμενα παράλληλα κείμενα μπορούν να αξιοποιηθούν συμπληρωματικά, με σκοπό να σχολιαστεί κυρίως μια άλλη διάσταση ή οπτική σχετικά με το κοινωνικό πρόβλημα που θίγουν. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον πιστεύουμε ότι έχει η σύνδεση του αποσπάσματος της Μαρίας Ιορδανίδου με το παράλληλο διήγημα του Νίκου Χουλιαρά, που αναφέρονται στη δύσκολη ανθρώπινη επικοινωνία ανάμεσα στους κατοίκους των πόλεων.

6. Χρήση εποπτικού υλικού

Οι μαθητές μπορούν να συγκεντρώσουν φωτογραφικό υλικό, ιστορικές και εγκυκλοπαιδικές πληροφορίες σχετικά με το πυρηνικό ολοκαύτωμα της Χιρσίμα, το πρόβλημα των παιδιών που πεθαίνουν από πείνα (εικόνες από την Κατοχή στην Αθήνα ή εικόνες πεινασμένων παιδιών της Αφρικής κ.ά.).